

LA QUOTIDIANA

FMR Fundaziun Medias Rumantschas, Via da Masans 2, 7000 Cuirà, 081 544 89 11, redacziun@fmr.ch

Evacuà, devastà, ars, inundà u translocà

Il destin da Brinzauls n'è istoricamain betg in'exceptiun. Ina selecziun d'abitadis ch'han gi' simils destins. [Pagina 2](#)

Novitads al Vereina

Il tunnel dal Vereina ch'è vegnì construi avant 25 onns, sto adina puspè vegnir modernisà. Uss èsi previs d'accelerar la sveltezza dals trens. [Pagina 9](#)

FMR FUNDAZIUN
MEDIAS
RUMANTSCHAS

südostschweiz

SURSELVA

Sentupada d'indigens ed immigrants

Il gliendisdis suentermezdi ein indigens, immigrantas ed immigrants s'entupai el Center Aua Viva a Mustér. Cun caffè e petta han els empruau da vegnir en discuros in cun l'auter. Igl ei stau l'emprema sentupada da quei gener organisada dalla Fundaziun «Tür auf – mo vinavon», la Culturella e la Crusch Cotschna Svizra dil Grischun. L'iniziativa persuerter sebas sil project Connect. Cun quel vul la Crusch Cotschna Svizra dil Grischun animar ils indigens da s'entupar cun immigrantas ed immigrants. Cheutras ducin quels saver far emprems pass da s'integrar ed emprender tudestg. (fmr/hh) [Pagina 5](#)

SVIZRA

Da Trun a Berna – barat cultural senza cunfins linguistics

Quest'emna ha lieu l'emna nazionala da barat, organisada da l'agentura Movetia. Passa 30 differentas activitads, dal barat tranter scolaras e scolars fin via tar in barat da moderaturs/as tar ils

L'emprim post per ils dus scolaras rumantschs, Noah Deplazes ed Ena Stella Candinas, era il quiz da radio. [Pagina 5](#)

quatter emetturs da la SRG datti da tuttas sorts accziuns per mussar si la variaziun linguistica en svizra. La novavla classa da Trun ha era prendi part ad ina da questas activitads. Glindesdi e mardi en els stads a Berna, nua ch'els s'en participads cun 70 auters giuvenils franco- ed italo-fons e tudestgs ad in percurs che sa numna «Culture-trail». La finamira da quest percurs ed inscunter da giuvenils e giuvenilas da tuttas

GRISCHUN CENTRAL

Cube Savognin – impedia la liquidaziun

Siva dad onns cun caos giuridic, è igl hotel Cube a Savognin – tg'è saro siva da seis onns – puspe capavel d'ager, aglmanc formalmaintg. La dertgira regiunala Alvra ò intervignia chest aton e pretandia, tgi Rudolf Tucek, igl possessour, magna finalmaintg ena radunanza generala e metta an urden l'administraziun. E scu tgi igl president dalla dertgira ò detg anvers RTR, è la societad acziunaria digl Cube – la «S1 Hotelerriichtungs AG» – neida siva a chella obligaziun ed ò uscheia impedia la liquidaziun. La situaziun resta pero tandeida: igl avigneir digl hotel è avert. Ed er pendenta è ena dispeta cun las Penticularas Savognin an connex cun daners e fittaziun. Scu vign Rudolf Tucek a reager? Chegl vign a sa mussar igls 6 da december 2024 davant la dertgira regiunala d'Alvra. (rtr/fmr) [Pagina 8](#)

Per Flem e buca per Glion

La proposta dalla suprastanza da Schluein da far ina cunvegna da prestaziun cun la casa da vegls da Flem dat da discutir. Principlamein tier la casa da vegls da Glion ch'ei dil meini che las vischnauncas seigien obligadas da far cunvegns cun instituziuns enteifer l'atgna regiun da sanadad. La radunonza communal da Schluein decida vendergis proxim.

ANDREAS CADONAU/FMR

La tractanda dalla radunonza communal da Schluein dil vendergis proxim fatschenta gia il departement per guistia segirtad e sanadad chantunal, sco quei ch'el ha confirmau viers la FMR. Numnadamein la damonda, sche la vischnaunca da Schluein ch'appartegn alla regiun da sanadad Surselva sa far ina cunvegna da prestaziun cun la casa da vegls e da tgira da Flem. In albiert per attempai che sesanfla egl intschess dalla regiun da sanadad dil Plaun. Il president communal da Schluein, *Ralph Schlaepfer* fa valer motivs finanziaels che plaidan

«Lubescha il Cantun quei piarda el sia credibilitad.»

Gerold Hafner,
president cussegl da fundaziun
casa da vegls e da tgira Glion

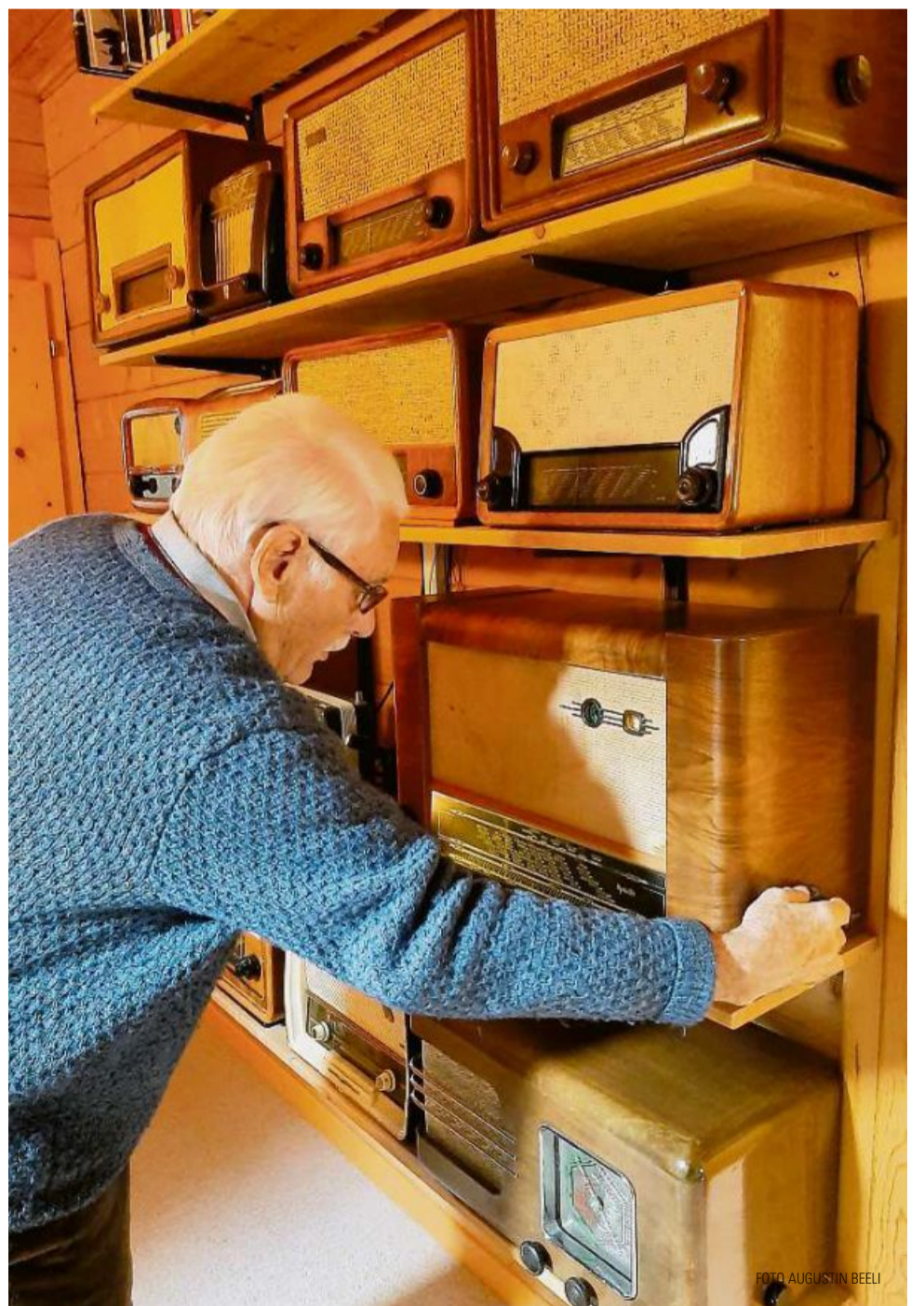
per Flem e gi: «Quella cunvegna cun Flem ei era giuridicamein nunproblematica.» Empau auter vesa quei *Gerold Hafner*, il president dil cussegl da fundaziun dalla casa da vegls e da tgira da Glion. El gi che sia organisaziun se-sprovi dapi onns da motivar entginas vischnauncas da finalmein ademplir la pretensiun dalla lescha cantunala e far ina cunvegna da prestaziun cun ina casa da vegls e da tgira. El ei dil meini che las vischnauncas ston far quella cunvegna cun ina instituziun che sesanfla ella medema regiun da sanadad. «Sch'il Cantun lubescha enzatgei auter piarda el sia credibilitad», gi Gerold Hafner. [Pagina 5](#)

«Il pli bugen havess jeu zatgei aschia duas ni treis ga per jamna.»

In um oriund da la Tirchia è sa participà a l'emprima sentupada d'indigens cun requirents d'asil a Mustér. – Pagina 5

Mintga apparat in uncat

Revox, Biennophone, Grundig, Auto-phon e Siemens Albis ein nums da marcas ch'èin svanidas. La generaziun ch'ei carschida viaden els onns tschunconta tochen novonta seregorda aunc dils apparats voluminus ch'èin vegni en stiva. Ei s'udeva tiel stil da viver da quels onns da posseder ina tala mobiglia electronica da divertiment ed informaziun. Oz eis ei nostalgia. *Hans Thoma* da Rueun posseda ina gronda collecziun da tals apparats. L'electronica e la tecnica dallas undas electromagneticas han accumpignau gl'um pensiunau dapi ch'el tedlava sco buobet radio ella stiva dalla tatta. Ina roscha radios cun frontispezi da teila, rodas e nuvs, plinavon pindels sonors, grammofons e telegrafs posseda il radiotelegrafist amateur. Gl'onn 1981 ha el acquistau la concessiun federala, dapi lu communiche-scha el cun auters amateurs sin tut ils continents. (fmr/abc) [Pagina 7](#)

Servetsch d'abunents e da
distribuziun: tel. 0844 226 226
mail: abo@somedia.ch

«Flots sco nus – i discurran simplamain in’altra lingua»

Radund 3500 scolaras e scolars da tut la Svizra s’inscuntran quest’emna en occasiun da la segunda emna da barat naziunala. En tut datti 30 differentas activitads, ina da quella è l’uschenumnà «Culturetrail» che ha gi lieu glindesdi passà a Berna. La novavla classa da Trun è stada dus dis a Berna ed s’è participada al parcours multiling accumpagnà da la FMR.

Noah Deplazes ed Ena Stella Candinas da Trun han gi gust dal percurs tras Berna, era sch’igl era magari fraid. FOTO OLIVIA PORTMANN-MOSCA

La novavla classa da Trun è vegnida beneventada a Berna dal cusseglier nazional Martin Candinas. FOTO MAD

OLIVIA PORTMANN-MOSCA/FMR

Apaina arrivada a Berna ha la novavla classa da Trun gia survegnì il bainvegni al stil grond dal cusseglier nazional *Martin Candinas*. Ma per politica n’han ils giuvenils da la Surselva betg gi bler temp glindesdi passà. Il motiv pertge che la classa da Trun è vegnida per dus dis en la chapitala era in auter: il barat naziunal, organisà da la Movetia cun autras classes e la participaziun a l’uscheditg «Culturetrail». In parcours cun sis posts tras Berna.

Movetia è l’agentura naziunala per la promozion dal barat e da la mobilitad en il sectur da la furnaziun. La Confederaziun ed ils chantuns han dà l’incumbensa da promover e sustegnair finanzialmain barats tranter classes da las differentas regiuns linguistics, ma era semesters da barat u cooperaziuns tranter instituziuns. Per tut ils projects che vegnan realisads quest november vegn l’agentura uschia sin in summa da 245 000 francs. La visiun da l’agentura, che è vegnida fundada l’onn 2017 è da pussibilitar a tut ils giuvenils e las giuvenilas da pudair sa participar ad in barat durant lur scolaziun.

Blers infinitivs e ples englais

Las quatter classes culs 70 giuvenils èn vegnidas partidas si, uschia ch’igl ha dà gruppas cun uffants da tut las differentas regiuns da linguas, dimena ils Rumantschs dal CSST (Consorti da scola Sumvitg-Trun), scolaras e scolars da Losone en il Tessin che discurran talian, giuvenils dal chantun Vad che discurran franzos ed ina classa tudestga da Berna.

Al cumenzament na savevan ils giuvenils betg propi tge discurrer cun tgi. Ch’i dettia propi anc da quels che discurran rumantsch, ha fatg surstar ad in ni l’auter. E che betg tuts chapeschan franzos, quai è era stà cler magari svel. Uschia ch’igl ha dà discurs cun mauns e pes, blers verbs be en la furma da l’infinitiv e lura anc inqual pled per englais.

Ma bler temp per surmuntar las emprimas retegnientschas n’han ils giuvenils betg gi:

l’emprim post spetgava. Ensemen cun *Noah Deplazes* ed *Ena Stella Candinas*, tuts dus scolars dal CSST è era la gruppa da schurnalists arrivada tar l’emprim post, in quiz da radio. Romana Costa dad RTR e trais collegas da las autras staziuns da radio dad SRG avevan preparà dumondas da quiz, mintgin en la lingua da sia staziun, ch’ils giuvenils avessan gi da responder respectivamain translatar in per tschel. Dumondas sco «quantas linguas uffizialas datti en il chantun Grischun?» ni «quel est le nom du marché traditionnel qui a lieu a Bern chaque fin novembre en l’honneur d’un légume typique?» ma era: «Come si chiama il piatto tipico ticinese a base di farina di mais?», han ils giuvenils respondù cun pli u main success.

Glatsh, il Rosengarten ed urs

Ena Stella Candinas ha be manegià suenter ch’i saja stà grev, perquai ch’ella n’haja betg propi chapì la lezia. Ma per la paja è il proxim post stà insatge tut auter che stentus. Da la pli enconuschenta glatscharia da Berna ha mintga scolar e mintga scolaria survegnì trais emprovas da glatsch. Tranter quellas han els gi dad engiavinar tgenin gust che sa vendia il meglier e tgenin il pli pauc bain. «Igl è in zic fraid da mangiar glatsch», dat Noah Deplazes tiers. «Ma bun è l’ schon», commentescha il giuven dal CSST da 15 onns, cun in rierin. Tranter ils posts hai adina puspè dà muments per discurrer ensemen e quai saja precis era la finamira da quest barat, declera Noah Deplazes: «Jau chat lessig che nus avain pudì vegnir qua a discurrer ina giada era autras linguas, tadlar co che tschels discurran e guardar quant che nus chapin in summa.» Ch’el s’allegria era dad emprendre ad enconuscher auters e da pudair star da cumpagnia, dat il giuven a protocol.

Apaina ch’ils glatschs èn stads degustads han ils manaders bernais puspè fatg ir vinavant las gruppas. Mintga gruppa è vegnida manada dad in ni dus scolars bernais. La classa dals Bernais è era quella che ha organisà, cun sustegn finanzial da la Movetia, l’entir

parcours. «Noss scolars e nossas scolaras han survegnì l’incumbensa d’instradar in parcours che cuntogna tipics posts da Berna», raquinta la magistra. Cler ch’ina visita sin il Rosengarten cun la bellezza vista sin la città veglia ed in sguard tar ils urs da Berna na dastgavan betg mancar. «Bainspert avain nus badà che era il stadion dal club da ballape da Berna, YB è per ils giuvenils in punct impurtant», raquinta la magistra bernaisa. Uschia è il parcours daventà in zic pli lung e cuntegnava era posts ordai fer la città veglia da Berna. Ma suenter esser stà ordadora tut il suentermezdi sin il Rosengarten e tar ils urs è la visita en il stadion dad YB stà il punct culminant per ils blers. Era Ena Stella Candinas e Noah Deplazes, che s’interessan uschiglio plitost per l’ir cun skis, sco ch’els han raquintà, han gi plaschair da la guida tras las catacumbas dal Wankdorf. «En il stadion avain nus visità la cabina dals giasts e lura essan nus era anc ids ora sin il plaz. Quai è stà impressiuant», raquinta Ena Stella Candinas da ses punct culminant – al main dal program uffizial.

Party culs Tessinai

Suenter la part uffiziala e suenter che las cameraras da televisiun e las ureglias dals schurnalists eran davent, haja anc dà ina tschaina e lura – per ils giuvenils il punct culminant – ina party, raquintan ils dus giuvenils dal CSST. Là hajan els gi ina flotta cumpagnia culs Tessinai ed hajan era pudì discurrer bain ensemen. «Il talian è halt pli sumegliant al rumantsch ch’il franzos», emprova Noah Deplazes da declerar pertge ch’i saja stà flur culs Tessinai. Ed era per Ena Stella Candinas è tut l’experientscha stada coola e flotta. Oravant aveva ella raquintà ch’ella s’allegria da vegnir en contact cun giuvenils dad autras linguas, dad udì co ch’els discurrian e forse era dad emprendre in zic dad in’altra lingua. Sia bilantscha è: «Igl è stà interessant dad emprendre ad enconuscher ils auters. Quels eran flots, sco nus, ma i discurran simplamain in’altra lingua.»

Trais dumondas a la magistra da Trun, Natascha Wolf

Natascha Wolf, sco magistra avais Vos gi da preparar la classa per quest barat e surprendre la responsabladad durant l’exkursiun. S’ha quai rendì?

Natascha Wolf: Gea, en mintga cas. Glindesdi a mezdi hai jau schon observà anc ina tscherta retegnientscha tranter ils giuvenils, els na discurrivan anc betg uschè bler ensemen. Ma il pli tard suenter la tschaina e lura tar la party s’èn ils blers averts ed han discurrì crusch e travers en tuttas linguas, cunzunt cun la classa dal Tessin. E quai è stà in fitg bun exercizi per ils giuvenils e las giuvenilas.

Tge era la finamira principala per Vos da sa participar ad in tal barat?

En emprima lingia vulev’jau pussibilitar a mes scolars e mias scolaras dad udì las autras linguas svizras ed era ina giada emprovar da discurrer e sa metter tras en in auter lungatg. Ma la finamira principala era da sensibilisar per il rumantsch. Nus avain vis, tranter auter gia tar il pled da bainvegni da l’organisaziun, ch’els na vessen gi nagin uffizial che discurra rumantsch. Uschia ch’ina persuna da nossa gruppa ha gi da surprendre spontanamain la part rumantscha. E quai è oramai la realitad. Quai vulev’jau era mussar a mes scolars e mias scolaras, ordai fer il mund rumantsch

guarda la situaziun ora in zic auter cun l’egualitad da nossas quatter linguas.

Uss avais Vos passentà dus dis plain impressiuns, co fashais Vos elavurar ils scolars e las scolaras tut quai ch’els han passentà?

Gia oravant han els stuì far ina documentaziun cun rimnar infurmaziuns e sclerir tge che questa organisaziun Movetia fa e pertge che questas emnas da barat stattan. Ils scolars han era gi da sa preparar per quests dus dis a Berna. E suenter vegnan els ad elavurar ina documentaziun cun fotografias e reflectar tut quai ch’els han fatg ed emprendì.

FILM

L'autura e redactura dad RTR, Bertilla Giossi (amez), è vegnida un-drada la fin d'emna passada a Bergamo per ses film davart ils guauds grischuns. FOTO MAD

Premi talian per film rumantsch

Al settavel «Festival delle Foreste» a Bergamo (Italia) ha *Bertilla Giossi*, autura da films rumantschs e redactura dad RTR, gudagnà la fin d'emna passada il premi principal cun ses film davart ils guauds grischuns. Il film da l’emissiun Cuntrasts cun il titel «Bun enfin miserabel – il stan dal guaud grischun» aveva RTR emess gia il settember da l’onn passà. L'autura era ida en tschertga da differentes guauds en il Grischun ed ha laschà controllar il stadi da sanadad dal guaud, sch’el possia in summa sa regiuvar ed adimplir sias incumbensas da protecciun e da spazi da viver.

Il «Festival delle Foreste» en la citad da Bergamo sa deditgescha tenor atgna definiziun «al pulmun verd dal mund» e vules sensibilisar per la resursa guaud. En il rom dal festival datti discussiuns e concorrenzas da film, fotografia e literatara. (cdm/fmr)

PARTENZ/TAU

Conferenza dals presidents: preventiv approvà ed elecziuns

La Conferenza dals presidents Partenz/Tavu ha approvà il preventiv 2025 e fatg elecziuns substitutivas. *Thomas Gort*, president communal da Küblis, vegn elegi en il comitè regiunal, remplazzond *Cornelia Roffler-Jossen* da Furna. En differentes gremis han lieu midadas: *Hanspeter Ambühl* da Claustra è vegni eligi en la cumissiun da gestiun, e *Luca Giger* (Fideris) e *Kurt Kuster* (Seewis) s’engaschan en la scola da musica e la cumissiun da cultura. *Christian Kasper* e *Werner Bär*, che bandunan lur uffizis sco presidents communalas la fin da l’onn, han retschavì laud per lur lavur da blers onns. (cdm/fmr)

SAS GRISCHUN

400 students internaziunals

Durant ils ultims 20 onns han var 800 students e studentas da la FHGR fatg in semester a l’exteriur, sco quai che la Scola auta spezialisada dal Grischun (SAS Grischun) scriva en ina communicaziun. La SAS Grischun haja beneventà 400 students internaziunals durant ils davos 20 onns a Cuira. Cun partenadis cun 56 scolaras autas en 23 pajais, promovian ins las experientschas internaziunals sco punct central per ils studis. (cdm/fmr)

BUCCADAS

Mai pli mai – I

«Tgi sa, cu quel ha el senn da pagar mei, calonda maja?» Divers lieus, sco qua documentà per Sagogn en il DRG, enconuschan las «chalondas mai» sco di a mai vegnir. Il term «chalonda», pia l’emprim di dal mais, sugerescha (magari cun tun ironic) in termin precis. Ma suenter suonda quest smaladi «mai» che prenda scadin’illusiun. Empè da las «chalondas mai» sa servan auters lieus dals vegls Grecs, p.ex. La Punt-Chamues-ch: «El faro que a las chalandas grecas.» In gieu gartegia per suspender insatge per adina, perquai ch’il chalender grec n’enconuscheva naginas «calendæ» latinas.

Dapli datti en il tom 3 dal DRG ubain sin online.drg.ch en l’artitgel «chalenda».

Il Dicziunari Rumantsch Grischun (DRG) preschenta mintg’emna per la FMR las «Buccadas», vul dir truvaglias or da ses stgazi linguistics rumantschs.